

ОСОБЛИВОСТІ ФОРТИФІКАЦІЇ ПІДГОРЕЦЬКОГО ЗАМКУ

© Коссак М.О., 2006

Досліджуються фортифікації Підгорецького замку та історія його будівництва. Дослідження, проведені групою вчених та студентів, показали, що Підгорецький замок було збудовано раніше, ніж це описується у науковій літературі.

This article says about the investigation of Pidhoretsky castle fortification and its history of building. The investigation, which was made by the group of scientists and students, shows that the Pidhoretsky castle was built earlier than it was said noted in scientific sources.

Першу згадку про Підгорецький замок знаходимо в актах городських 1445 р. Місце, на якому він стоїть, називалось дворищем Бастив у селі Підгірці [1, с. 166].

Припускають, що Підгорецький замок збудований у 1635–1640 рр. архітекторами Гійомом де Бопланом і Антидреа дель Аква. Ось як описано Підгорецький замок в "Історії української архітектури": "Він являє собою квадратний двір, окреслений казематованими приміщеннями з відкритими верхніми терасами. З трьох зовнішніх боків розміщені облицьовані каменем сухі рови, а північна куртина розпланована по краю гори з регулярним парком на її схилах. З нижніми казематами на північній терасі органічно пов'язаний палац, орієнтований по осі замкової брами. Майстерний малюнок порталів та інших архітектурних деталей свідчить про вплив пізньоренесансних взірців, пов'язаних із творчістю італійських архітекторів Серліо та Скамоцці" [2, с. 37].

Під час Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького замок був частково знищений. Наприкінці XVII ст. замок відремонтували, провели реконструкцію приміщень палацу. Зберігся докладний опис замку, зроблений у 1680-х роках.

Реставрація замку та побудова костелу св. Йосифа і Воздвиження навпроти нього були проведені у 1752–1766 та 1780 рр. [1, с. 166].

Влітку 2004 року група вчених та студентів, до складу якої входив автор, проводила дослідження замку та оточуючого парку. Автором деяких ідей, які висуваються у цій роботі, є мистецтвознавець державного управління охорони пам'яток Відня Маргарет Віола Чапка. Текст доповіді побудовано на основі наших припущень, які знайшли своє підтвердження під час дослідження замку.

Розглянемо головні дослідження, виконані на території замку:

1. З осі "замок-костел" на територію замкового парку (рис. 1) не видно головного порталів стін оборонних мурів, тому що вони ховаються за можливим земляним насипом, по якому зверху йде дорога. За нашим припущенням, насип міг бути зроблений вже в пізніші часи польськими військовими, які тут стояли в період Другої світової війни. Наявний стан є порушенням сталих правил формування парків XVIII ст. (з центральної алеї неможливо побачити центр композиції – головний портал – в повному обсязі). Типовою ознакою таких парків є те, що центральна алея абсолютно горизонтальна, без підйомів і спусків. Рельєф території Підгорецького замку не дав змоги створити парк згідно з чинними правилами.

2. Ближче до головного порталів (рис. 1, 2) складається враження, що він "тимчасово наліплений" на оборонний мур. Валиковий виступ на стіні не пов'язаний з декором і тектонікою воріт. Це свідчить про те, що брама була споруджена пізніше ніж оборонний мур. Наявні елементи раннього бароко, які використані також на всіх порталах інтер'єру другого поверху і на двох порталах першого поверху (що розміщені біля схованої клітки). Можна припустити, що портали поставлені в один час – настільки вони подібні. Можливо, це 1796 р., оскільки ця дата зазначена на зовнішніх стінах як дата реставрації. Склепіння арки не є симетричним, дивним також є оформлення навколо волоти – багато зайвих елементів, зокрема, два непотрібні карнизи, що не

вписуються в стильову характеристику portalу. Якщо глянути на структуру арки, то бачимо, що волота вставлена і зміщена щодо осі. Також не є характерним переплетення кам'яної кладки та збита загальна симетрія. Можливо, це було спричинено руйнацією правого крила казематів під час Другої світової війни, або ж обвалом склепіння арки в пізніші часи. Зазначимо, що цей портал був реставрований дуже неякісно. По його боках є частини муру, облицьовані каменем такої висоти і фактури, як і на брамі. Отже, якщо зіставити факти, можна дійти висновку: на цьому місці колись були прості арочні ворота, можливо, з відкидним мостом.

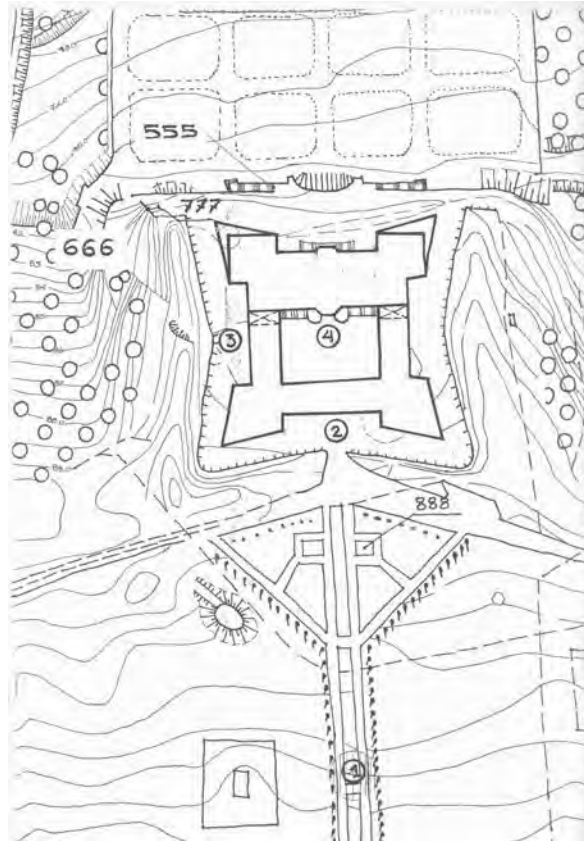

Рис. 1. Генеральний план

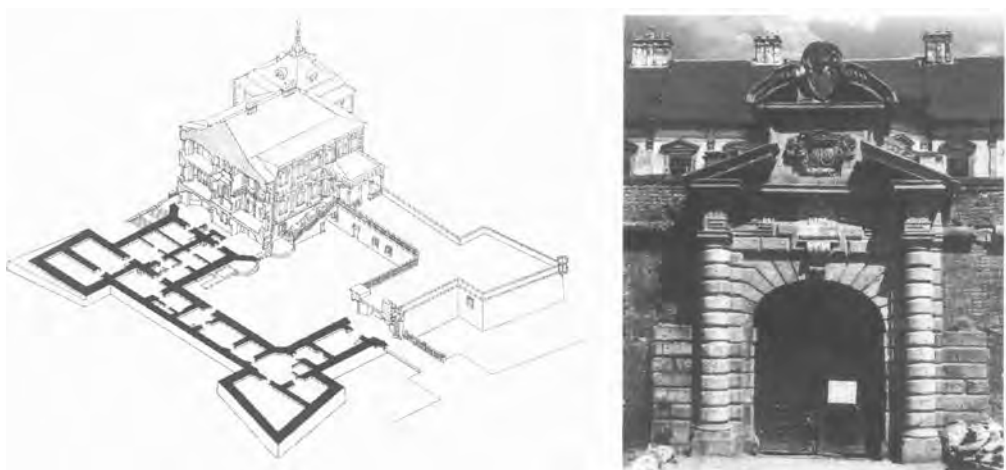

Рис. 2. Аксонометрія та в'їзна брама [1, с. 166]

3. Розглянемо стіну казематів з західного рову. Ближче до південно-західного бастиону в площині кладки є арка, виконана з цегли. Можна впевнено говорити: арка перекривала віконний

або дверний проліт. Судячи з розмірів прольоту, це могли бути ворота – бічний вхід в замок з відкидним мостом. Цікавим є те, що проліт не збігається із планувальною структурою арочних склепінь казематів. Несуча колона розміщена приблизно на середині цього прольоту.

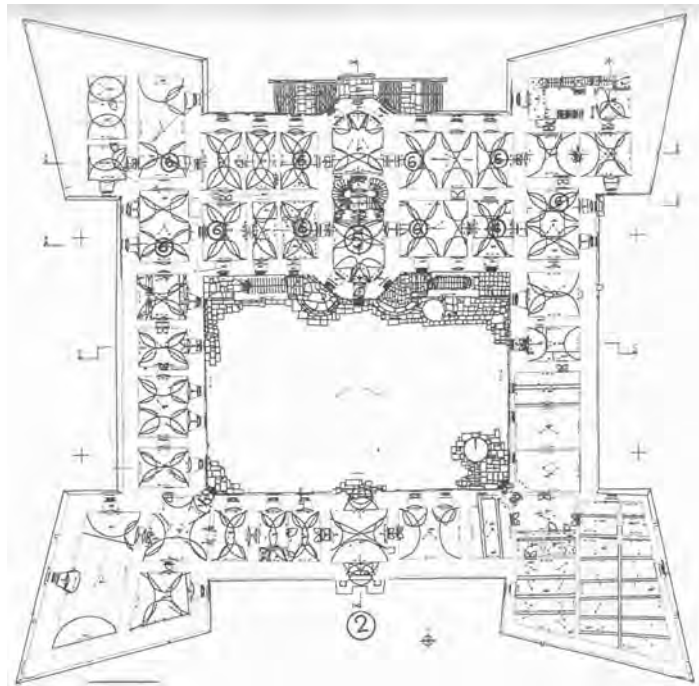

Рис. 3. План першого поверху

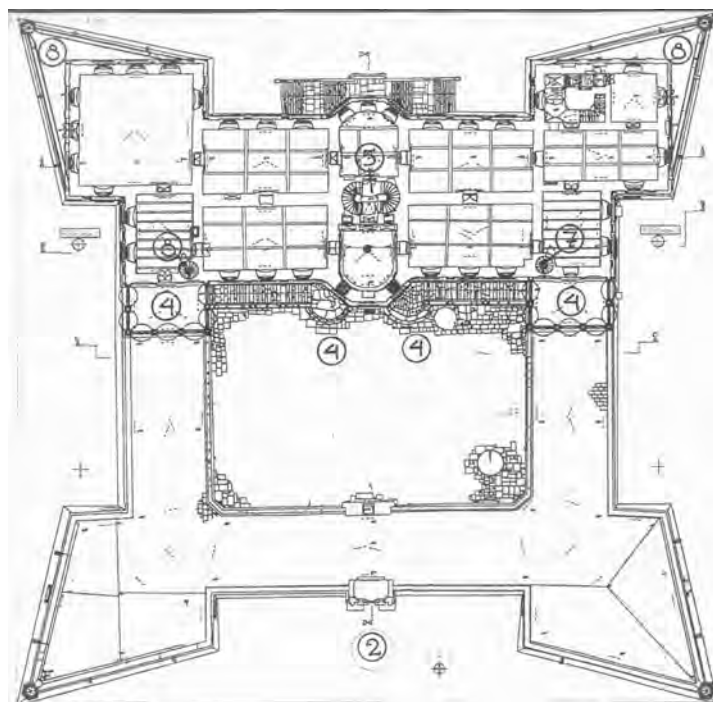

Рис. 4. План другого поверху

Звідси можна зробити висновок, що західна частина оборонного муру була збудована пізніше за каземати.

Зазначимо, що бастіони є повністю кам'яні, а проміжні мури – тільки до відмітки підлоги казематів. Це пов'язано з тим, що південно-східна частина замку була зруйнована під час Другої світової війни, після чого її відбудували з цегли та облицьували каменем.

4. Сходи, що розташовані на подвір'ї (рис. 3), виходять на терасу другого поверху, на якій розміщена веранда. Вони є добудовані пізніше. Це впливає з того, що їхнє конструктивне вирішення абсолютно незалежне від палацу, сходинок закривають замуровані вікна з обох боків. Про це зазначено в монографії Олександра Лесика "Замки та монастирі України": "Спочатку палац був двоповерховим, а після перебудови в кінці XVII ст. (1680) – триповерховим. Прибудовані під час реставрації зовнішні сходи з'єднували внутрішнє подвір'я з другим поверхом палацу й терасою і мали важливе значення у формуванні всього комплексу". З метою дотримання стилю побудовані веранди.

Отже, спочатку стояв палац, згодом до нього прибудували сходи і довелось замурувати вікна, щоб уникнути підтікань. У час, коли будували сходи, були добудовані і веранди, які до того ж є цілком нефункціональними, а майстри часів Відродження такого б не запроєктували (все мало мати функціональне призначення).

5. Сходова клітка всередині палацу. Портали по обидва боки від сходової клітки за стильовими характеристиками можна віднести до того ж періоду, що й головний портал при вході в замок та портали другого та третього поверхів. З обох боків від кожного portalу є вікна, які використовують для освітлення сходів. Вони "врізані" в склепіння, а отже, зроблені разом зі сходами в пізніші часи. Якщо поглянути на сходи, то така форма не притаманна палацам епохи Відродження; це притаманно пізній готичі. Тут сходи врізані в несучі стіни, несиметрично до осі будинку, а вікна біля порталів, через які освітлюється сходова клітка, виконані з таким самим декоруванням, як і портали.

Отже, сходова клітка збудована разом з порталами, а їхня структура пов'язана з тим, що простір між стінами цього холу є занадто малий для побудови сходів відповідного стилю.

6. Портали першого поверху, що розміщені між кімнатами, за формою і оздобленням характерні для періоду раннього Відродження (у Галичині – це середина XVI ст.), і цілком відрізняються оздобою від порталів на другому і третьому поверхах, що побудовані в 40-х роках XIX ст.

7. Гвинтові сходи для прислуги, що ведуть з другого поверху на третій, виконані в стилі ранньої готики (рис. 4). Їх датуємо орієнтовно 1550 роком. Такі сходи типові для костелів цього періоду і, можливо, сюди були перенесені з якогось розібраного чи зруйнованого храму цього ж періоду, або належали самому замку.

8. Форма терас з північного боку (рис. 4) не характерна для епохи Відродження і дає підстави припускати, що тераси могли виникнути вже після появи бастіонів, тобто після 1640 року.

Проведені дослідження дають підставу стверджувати, що замок існував задовго до архітекторів Гійома де Боплана і Антідреа дель Акві. В проміжку між 1445 та 1640 роками він міг виконувати лише оборонну функцію і мати прямокутну форму. Про це свідчать такі факти: в'їзна брама розташована непритаманно для часів Відродження (ховається за земляним насипом); проміжний мур з арочним склепінням збудований до появи казематів; головна сходова клітка виконана в стилі пізньої готики і вбудована між стінами, що не припустимо для часу будівництва; портали на першому поверсі доби раннього Відродження, і не повторюються на інших поверхах; тераси з північного боку не характерної форми. Спочатку замок був одноповерховим, без казематів і бастіонів, прямокутної або квадратної форми з квадратними наріжними вежами. Згодом добудували другий поверх, для підйому на який між стінами була вбудована головна сходова клітка. Бастіони були прибудовані після 1635–1640 рр. і грали декоративну роль, оскільки в той час набула поширення бастіонна система. Про декоративну роль бастіонів свідчить відсутність бійниць та тераси на другому поверсі, які не мають захисної функції. Такі прибудови замку могли надати більш могутнього і загрозливого вигляду, до того ж тоді набули популярності системи бастіонних укріплень.

1. *Історія української архітектури / Ю.С. Асєєв, В.В. Вечерський, О.М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофійєнка. – К.: Техніка, 2003. – С. 166.* 2. *Лесик О.В. Замки та монастирі України. – Львів: Світ, 1993 р. – С 37–38.* 3. *Мацюк О.Я. Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні / Худ. оформ. І. Плесканка. – Львів: Центр Європи, 1997. – С. 37–43.*